

Електронне наукове фахове видання "Державне управління: удосконалення та розвиток" включено до переліку наукових фахових видань України з питань державного управління (Наказ Міністерства освіти і науки України від 06.11.2014 № 1279)

№ 1, 2010

[Назад](#)

[Головна](#)

УДК 351.851.

*В. Т. Александров,
к.т.н., доцент*

ДЕРЖАВНІ ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ НЕПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ

Стаття присвячена проблемам розвитку та підвищення якості неперервної освіти в Україні. Розглянуто основні напрями розвитку неперервної освіти, розкрито державні стратегічні проблеми забезпечення якості неперервної освіти та надані пропозиції щодо їх вирішення.

The article is devoted to the problems of development and upgrading of continuous education in Ukraine. Basic directions of development of continuous education are considered, the state strategic problems of providing of quality of continuous education and given suggestions are exposed in relation to their decision.

Ключові слова: *неперервна освіта, якість освіти, державна доктрина неперервної освіти, проблеми якості неперервної освіти.*

Keywords: *continuous education, quality of education, state doctrine of continuous education, problem of quality of continuous education.*

Постановка проблеми

Стан освіти в державі сьогодні визначає стан її безпеки [1]. Стан і розвиток освіти не можуть здійснюватися самі по собі. Держава бере на себе відповідальність за розвиток свого інтелектуального капіталу. Вона є його основним замовником (табл. 1), виділяє з бюджету потрібні кошти для оплати його створення, збереження та розвитку і має право вимагати відповідного рівня його якості.

Таблиця 1. Кількісні виміри неперервної освіти України у 2008 році

№ п/п	Навчальні заклади	Кількість шт.	Чисельність тих	
			хто вчить тис. осіб	хто вчиться тис. осіб
1	Дошкільні установи	15100	123,9	1032,0
2	Загальноосвітні	21600	543,6	5399,0
3	Позашкільні	1497	35,6	1214,0
4	Професійно-технічні	1023	49,0	495,6
5	Вищі (всього), з них:	951	148,0	2709,1
		606	52,3	505,3
		345	95,7	2203,8
6	Аспірантура, докторантура	—	—	29,8
				1,3
7	Післядипломні	200	10	300,0
	Разом	41322	910,1	13889,9

Своє бачення проблеми викладено в дослідженнях сучасних вітчизняних науковців: В.Ю.Бикова, М.М.Білінської, І.А.Зязюна, Л.М.Карамушки, В.Г.Кременя, В.В.Крижко, В.І.Лугового, Т.О.Лукіної, С.В.Майбороди, Н.Г.Ничкало, О.Ю.Оболєнського, І.В.Розпутенка, С.О.Сисоєвої, Л.С.Сігасвої, М.Ф.Степка, С.В.Сьоміна та інших, а також зарубіжних – А.Н.Бахмутського, Н.І.Булінського, Д.Вос, Г.Драйдена, Э.М.Короткова, В.П.Панасюка, М.М.Поташника, Н.А.Селезневої, А.І.Субетто, П.І.Третьякова, Р.Фрейджера, Д.Фейдимена, Т.І.Шамової та інших.

Дослідження цих вчених містять як системні, так і локальні підходи щодо вирішення проблем розвитку освіти та її якості, разом із тим вони не створюють цілісної наукової теорії щодо розвитку державного управління якістю неперервної освіти, процесами її функціонування та розвитку.

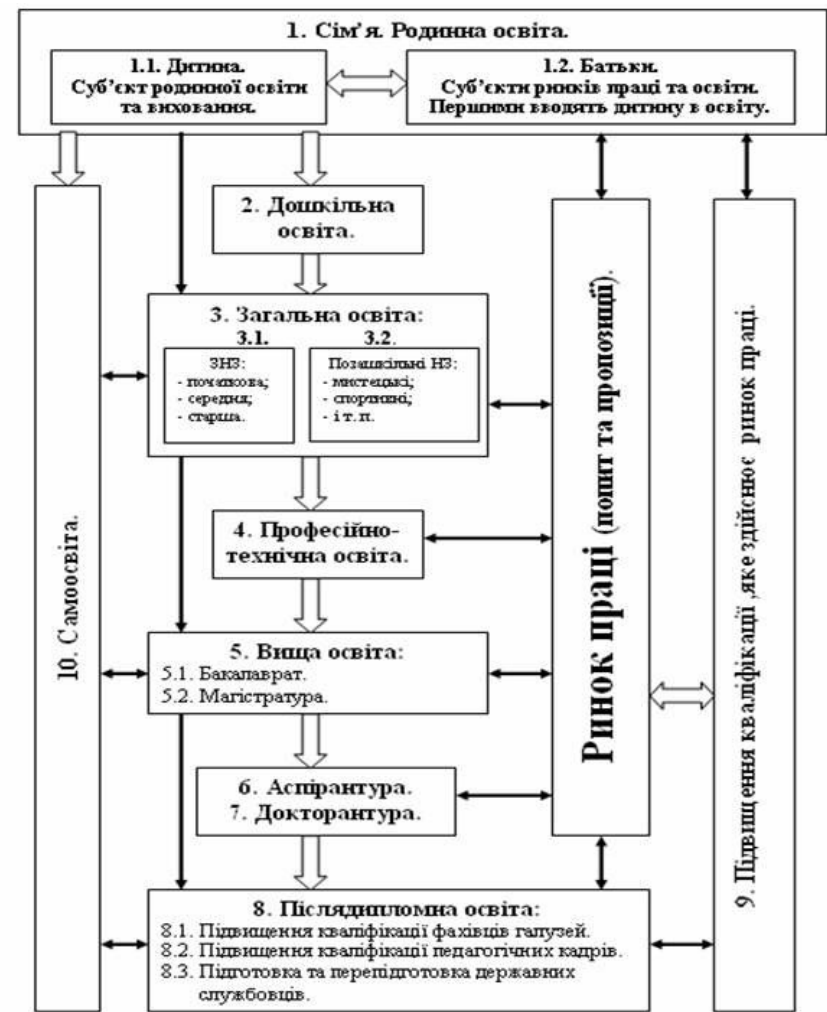
Сьогодні вся система освіти та державне управління освітою зазнають певних прогресивних змін, які пов'язані з вирішенням проблемних завдань, які сформульовані у Національній доктрині розвитку освіти України [5], основні з яких:

- підвищення якості та ефективності освіти шляхом консолідації зусиль (влада – громадськість – навчальний заклад);
- упровадження управління освітою як одного із важливих елементів державного управління в цілому.

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми

Аналіз специфічних особливостей неперервної освіти як найскладнішого системного об'єкта управління (табл. 1 і рис.1,2) дозволяє зробити висновок, що для забезпечення відповідного рівня потрібно вирішувати такі стратегічні проблеми:

- 1) розробка та діалектичне удосконалення державної доктрини якості неперервної освіти України як концептуальної (методологічної) основи створення стратегічного ресурсу України – людського інтелектуального капіталу;
- 2) досягнення європейського та світового рівня освіти:
 - затвердження витрат на освіту як пріоритетної програми фінансування з оптимальним використанням ресурсів (фінансових та інтелектуальних);
 - забезпечення зростання ринку і підвищення якості освітніх послуг до європейських та світових стандартів;
 - інтеграція освіти України в освіту Євросоюзу та провідних держав світу.
- 3) впровадження ефективної, динамічної та компромісної (враховуючи державні та приватні навчальні заклади) системи державного регулювання;
- 4) розширення регіонального управління функціонуванням та розвитком освітньої галузі. Воно має базуватися на докладному вивченні існуючого стану щодо попиту на фахівців того чи іншого профілю, тенденцій його зміни в майбутньому з урахуванням найважливіших внутрішніх і зовнішніх чинників, що впливають на цей процес;
- 5) підвищення рівня викладання та забезпечення новітньою технікою сільських дошкільних та загальноосвітніх навчальних закладів;
- 6) впровадження ефективного неперервного процесу освіти в продвж життя (рис. 1), який базується на наступності та взаємозв'язку рівнів освіти;
- 7) відмова від орієнтації на «середнього учня, середнього студента та середнього фахівця», підвищення інтересу до обдарованих дітей та молоді (тих хто навчається) шляхом розкриття та розвитку їхніх здібностей;
- 8) введення в систему управління МОН частини навчальних закладів, які ще й сьогодні перебувають у підпорядкуванні інших міністерств та відомств (Міністерство охорони здоров'я, Міністерство культури і мистецтв, Міністерство оборони, Міністерство внутрішніх справ, Міністерство аграрної політики, Міністерство транспорту та ін.) з метою впровадження єдиної державної політики щодо управління якістю неперервної освіти.

НЗ – навчальні заклади.
 ЗНЗ – загальноосвітні навчальні заклади. |

Рис.1. Структурна та функціональна схема неперервної освіти України

Постановка завдання

Спираючись на роботи [1,6,7,8], де проблеми освіти розглядаються на трьох рівнях: політичному, теоретичному та практичному і погоджуючись із висновками щодо тенденцій відставання освіти України від освіти Європи та світових стандартів, поставлено завдання знайти відповіді на наступні запитання: «Чи завжди достатньо повно і глибоко розуміється суть цих проблем?», «Чому саме зараз виникли так гостро проблеми якості освіти в світі та в нашій державі?», «Що таке якість неперервної освіти та які проблеми заважають досягти європейського та світового її рівня і які шляхи вирішення таких проблем?», «Як будуть змінюватися ці проблеми в майбутньому і яких заходів, на державному рівні, необхідно буде вжити?».

Виклад основного матеріалу

Як відповідь на виклики глобалізації набирає сил Болонський процес, надаючи до послуг держав Євросоюзу досконалі інструменти забезпечення високоякісної та сумісної (між країнами) освіти, насамперед у стратегічних і ключових галузях, що поставило на перший план проблеми неперервності (впродовж життя), наступності, сумісності, масовості та оптимальності освіти. Необхідно зазначити, що і Україна долучилася до Болонського процесу. Тобто, з одного боку, якісна вища освіта як вершина підготовки масових професій висуває вимоги якості до базової загальної освіти (школи), яка в свою чергу сформулювала вимоги якості відносно дошкільної освіти (рух вимог якості донизу), а з другого – змінилися вимоги якості щодо післядипломної освіти та системи підвищення кваліфікації (рух вимог якості догори). Так започаткувалася в Україні та динамічно почала функціонувати система державного рівня – «**Неперервна освіта**».

Неперервна освіта – загальнодержавний, ієрархічно-нормативно-правовий, послідовний і сумісний процес виховання інтелектуально довершених, освічених людей, фахівців усіх необхідних спеціальностей для забезпечення сучасного функціонування та розвитку держави у всіх її напрямках і тенденціях, на базі родинної, дошкільної, загальноосвітньої (шкільної), позашкільної, професійно-технічної, вищої і післядипломної освіти, системи підвищення кваліфікації та самоосвіти, відповідно до державної доктрини якості неперервної освіти.

Державна доктрина якості неперервної освіти – система нормативно-правових положень щодо філософського, методологічного, теоретичного та практичного забезпечення функціонування та розвитку якості всіх рівнів неперервної освіти в державі. Її положення реалізуються суспільно-інтегрованою системою освітянських комплексів держави. Її унікальність у тому, що вона має випереджальний плановий характер і стосується всіх рівнів (рис.1) освіти. Для конкретної людини вона діє впродовж життя, для держави є неперервною (вічною).

Державна доктрина якості неперервної освіти України:

- 1) поширює свій вплив на увесь освітній простір країни;
- 2) базуються на Конституції, нормативно-правових актах, концепціях і стратегіях розвитку якості освіти в державі та світі;
- 3) науково обґрунтовує заходи щодо розв'язання суперечностей між управлінням функціонування та управлінням розвитку якості неперервної освіти;
- 4) розглядає та аналізує суспільно-інтегровану систему освітянських комплексів неперервної освіти сьогодні (об'єктивна реальність) і планує відповідну систему прогресивних їх змін і трансформацій в майбутньому (бажана реальність);
- 5) пропонує шляхи вирішення стратегічних проблем функціонування та розвитку якості неперервної освіти.

В Україні створюються, частково створені і водночас уже трансформуються та розвиваються такі **освітянські комплекси**:

1. Моральні цінності нації – норми, традиції, погляди, установки та ознаки освітніх пріоритетів, які накреслюють напрями виховання громадян держави на всіх рівнях неперервної освіти. (Їх вища форма – «Національна ідея українського народу». Визначається як ціннісна орієнтація громадян України – «**Дух Народу**».
2. Державні механізми управління та регулювання неперервною освітою: нормативно-правова база; мета-стандарт освіти держави – стандарт стандартів [6]; державні стандарти для усіх рівнів освіти; ліцензування та інспектування навчальних закладів; моніторинг якості всіх рівнів неперервної освіти; незалежне державне тестування.
3. Державні центральні і регіональні установи управління освітою: Міністерство освіти і науки України; Міністерство освіти АР Крим; обласні та міські управління освіти; управління освітою в м. Києві та Севастополі; відділи освіти в інших містах, міських та сільських районах; науково-методичні центри.
4. Наукове забезпечення розвитку освіти: Академія педагогічних наук України; науково-дослідні інститути. Науково-практичне обґрунтування, теорія і практика неперервної освіти.
5. Навчальні заклади (державні та приватні) всіх рівнів освіти: плани, програми і т. п.; спеціальності, спеціалізації, технології і методики освіти, програмно-педагогічні комплекси, підручники та наочні матеріали; матеріально-технічне та фінансове забезпечення.
6. Педагогічні кадри всіх рівнів неперервної освіти: система підготовки та перепідготовки педагогічних кадрів; незалежне тестування рівня підготовленості педагогічних кадрів.
7. Контингент тих, хто навчається в системі неперервної освіти: права і гарантії на рівний доступ до високоякісної неперервної освіти впродовж життя; самоосвіта.

Всі освітянські комплекси та їх чинники забезпечують функціонування та розвиток освіти в сучасному світі, можуть ідеалізувати результати та уявлення про роль освіти в конкретній державі, якщо не враховується її якість.

Проблема якості освіти проявляється у невідповідності між сучасними потребами виробництва, економіки, суспільства і системою освіти, яка не завжди і не у всьому відповідає цим потребам.

Пріоритет якості освіти, як основи освітньої політики, висуває актуальні проблеми пошуку ефективних механізмів управління якістю неперервної освіти на всіх її рівнях та часових відрізках. Навчання впродовж всього життя загострило особливо важливу світову проблему з погляду конкретної держави в умовах глобалізації, яка визначається унікальністю поняття – «**Якість неперервної освіти держави**».

Якість неперервної освіти держави – це відносна відповідність (у відсотках) системи еталонних національних показників з їх характеристиками та вимогами які складаються з п'яти інтегрованих і діалектичних освітніх підсистем забезпечення якості неперервної освіти (державних механізмів регулювання

неперервною освітою; управління освітою; умов забезпечення освіти; педагогічних процесів освіти; результатів освіти) до відповідної системи фактичних показників з їх характеристиками та вимогами в неперервній освіті держави. В роботі досліджуються всі п'ять освітніх підсистем (рис. 2 – блоки 3,7,11,15 і 19) якості неперервної освіти держави.

Рис. 2. Структурна та функціональна схеми державного управління якістю неперервної освіти в Україні

Якість державних механізмів регулювання неперервною освітою – це відносна відповідність (у відсотках) системи еталонних національних показників до відповідної системи фактичних показників щодо: філософського, конституційного, стратегічного та нормативно-правового забезпечення неперервної освіти. Її показники (еталонні та фактичні) визначаються конституцією України, нормативно-правовою базою, стратегічними планами, характеристиками, вимогами, проблемами та шляхами їх вирішення.

Основні проблеми забезпечення якості державних механізмів регулювання неперервною освітою України перелічені вище як стратегічні проблеми неперервної освіти. Треба відмітити, що головне у цьому напрямі – це необхідність теоретичного обґрунтування та розробки структурної цільності, наступності, взаємозв'язку та інтеграції ієрархії і якості всіх рівнів (рис. 1) неперервної освіти з дієвими механізмами їх актуалізації відповідно до світового темпу і стандартів розвитку неперервної освіти. Що породжує нову проблему – створення ефективного та оптимального (особливо щодо термінів) робочого процесу в Україні органів державної влади разом з освітянами, який би носив випереджальний плановий характер і дозволив освіті України вийти зі стану тих, хто вічно здоганяє.

Якість управління неперервною освітою – це відносна відповідність (у відсотках) системи еталонних національних показників до відповідної системи фактичних показників щодо: системи управління (менеджменту і маркетингу) у центральних та регіональних органах управління неперервної освітою; системи управління навчальними закладами; фахової підготовки та перепідготовки керівних кадрів. Визначається об'єктивним, регулярним та незалежним моніторингом якості управління неперервною освітою на державному та регіональному рівнях.

Державні проблеми забезпечення **якості управління** неперервною освітою:

- дослідження, узагальнення та розробка світового рівня еталонних показників якості управління неперервною освітою;
- розробка ефективної системи незалежного моніторингу всіх рівнів неперервної освіти щодо відповідності державним стандартам освіти нового покоління;
- розробка та впровадження державних механізмів прийняття відповідних рішень на основі аналізу результатів моніторингу всіх рівнів неперервної освіти;
- створення державних принципових механізмів забезпечення освітянськими кадрами керівних посад у центральних та регіональних органах управління освітою Основні критерії: досвід роботи, відповідна освіта, спеціальна підготовка як фахівця з державного управління освітою або менеджера освіти.

Якість умов забезпечення неперервної освіти – це відносна відповідність (у відсотках) системи еталонних національних показників до відповідної системи фактичних показників щодо: матеріально-технічного, фінансового, комунікаційного та інформаційного забезпечення. Визначається в результаті ліцензійної експертизи та поточного моніторингу закладів освіти.

Державні проблеми забезпечення **якості умов** неперервної освіти:

- розробка еталонних показників якості умов неперервної освіти;
- розробка та підтримка в актуальному планово-випереджальному стані системи ліцензійних показників функціонування навчальних закладів усіх рівнів освіти (рис. 1) і форм власності;
- забезпечення навчальних закладів відповідними якісними умовами матеріально-технічного, фінансового, комунікаційного та інформаційного забезпечення неперервної освіти.

Якість процесу неперервної освіти – це відносна відповідність (у відсотках) системи еталонних національних показників до відповідної системи фактичних показників щодо: державних стандартів, кадрового, методичного, дидактичного, програмного та технологічного забезпечення неперервної освіти.

Визначаються в результаті ліцензування закладів освіти та незалежної атестації рівня підготовленості педагогічних кадрів.

Державні проблеми забезпечення **якості процесу** неперервної освіти:

- розробка еталонних показників якості процесів неперервної освіти;
- розробка державних стандартів нового покоління, що відповідають світовим вимогам або вище, для всіх рівнів неперервної освіти;
- розробка та впровадження дієвих механізмів постійного покращення та інноваційного розвитку процесів неперервної освіти;
- удосконалення існуючих і розробка нових (за принципами наступності рівнів освіти та випереджального планування розвитку неперервної освіти)

ліцензійних показників та їх характеристик для незалежного ліцензування закладів освіти всіх рівнів освіти і всіх форм власності;

- розробка атестаційних показників та їх характеристик для незалежної атестації педагогічних кадрів усіх рівнів освіти;
- розробка і впровадження державних механізмів регулярного проведення та аналізу ефективного незалежного ліцензування навчальних закладів та незалежної атестації педагогічних кадрів.

Якість результатів неперервної освіти – це відносна відповідність (у відсотках) системи еталонних національних показників до відповідної системи фактичних показників щодо: результатів державного тестування та атестації навчальних досягнень конкретної особистості, з узагальненням на будь-які рівні неперервної освіти. Визначається:

$$JK(it) = (K(it) / EK(it)) \times 100, \quad (1)$$

де

JK(it) – якість результатів неперервної освіти по «і» блоку знань, умінь, навичок та життєвого досвіду за відтік часу «t». JK(it) вимірюється у відсотках, що дає можливість перевести її у будь-яку систему оцінок та узагальнити до будь-якого рівня неперервної освіти: клас, група, курс, факультет, навчальний заклад, регіон або держава в цілому.

K(it) – результат останнього об'єднання та інтегрування раніше набутих (на попередньому рівні освіти) і нових знань «і», умінь та життєвого досвіду за відтік часу «t» з набутих інтегрованого планованого результату:

$$K(it) = P(io) + F(in, ic), \quad (2)$$

де

$it = io + (in + ic)$ – інтегральний відтінок часу, витрачений на отримання раніше набутих і нових знань, умінь та життєвого досвіду;

P(io) – знання, вміння та практичні навички, отримані в минулому на попередньому рівні освіти;

F(in, ic) = F(in) + F(ic) – результат освіти певного (або усіх) рівня неперервної освіти. Нові актуальні та необхідні знання **F(in)**, вміння та життєвий досвід **F(ic)**, які треба додати до раніше здобутих **P(io)** для переходу людини з одного рівня освіти на другий (рис.11) або в нову пізнавально-практичну якість (її підняття на якісно новий ступінь знань і вмінь);

EK(it) – еталонні показники неперервної освіти по «і» блоку знань, умінь, навичок та життєвого досвіду за відтік часу «t». Еталони показників якості освіти можуть бути: національні, європейські або світові. Для визначення національних еталонів освіти треба використовувати дуже позитивний здобуток держави – регіональні, національні та міжнародні олімпіади, конкурси інтелектуальні змагання і т. п. з усіх предметів та спеціальностей. Цей освітянський рух необхідно доопрацювати і оптимально використовувати для вирішення державних проблем якості освіти.

Освітні заклади України у своїй більшості поки що надають тим, хто навчається програмі знання **F(in)**. Вони не ефективно враховують попередні, раніше набуті знання **P(io)**. Отже, індивідуальне навчання сьогодні є більше декларацією, ніж реально діючою системою.

Державні проблеми забезпечення **якості результатів** неперервної освіти:

- дослідження та розробка еталонних показників якості результатів неперервної освіти;
- впровадження особисто-орієнтованого навчання для всіх рівнів освіти;
- розробка і впровадження державних механізмів проведення та аналізу ефективної незалежної атестації навчальних досягнень тих, хто навчається на всіх

рівнях освіти.

Висновки

1. Аналіз нормативно-правової бази, вітчизняних і зарубіжних літературних джерел, присвячених проблемі державного управління якістю освіти, засвідчив, що вона є однією з актуальних та найважливіших теоретичних і практичних проблем науки державного управління, вирішення якої вимагає об'єднання зусиль державної і регіональної влади, наукової спільноти та освітян.
2. Питання освоєння Україною європейських і світових стандартів якості освіти – одна із вирішальних умов її державного прогресу та національної безпеки, яка не знає альтернатив.
3. Запропоновані підходи динамічного дослідження та вирішення проблем якості неперервної освіти необхідно взяти за основу і постійно доопрацьовувати, в зв'язку з тим, що вони не мають остаточного вирішення, тому що кожен етап розвитку освіти визначається тенденціями соціально-економічного розвитку країни та світу, які зумовлюють:

- нові соціальні потреби, умови та можливості щодо якості освіти;
- зміну та удосконалення критеріїв і методів оцінки якості освіти (1 і 2);

— загострення проблем державного управління якістю неперервної освіти.

4. В роботі вперше представлені:

— структурні та функціональні схеми неперервної освіти України (рис. 1) та державного управління якістю неперервної освіти (рис. 2);

— визначення державною доктрини якості неперервної освіти, освітянських комплексів неперервної освіти, якості неперервної освіти і її складових;

— система державних стратегічних проблем забезпечення якості неперервної освіти.

5. Якість неперервної освіти, в остаточному підсумку, оцінює споживач, коли освічені люди йдуть на ринок праці. Тому вона повинна співвідноситися з його вимогами і очікуваннями. Іншими словами, якість – поняття відносно й значною мірою визначається конкуренцією на світових та національних ринках освіти і праці [9].

Перспективи подальших розвідок у даному напрямі

В роботі розглянуто далеко не повний перелік проблем якості неперервної освіти. Але навіть і ці стратегічні проблеми показують, наскільки це актуальне і наймовірне складне поняття.

Перспективні дослідження необхідно вести у напрямках:

— теоретичного обґрунтування системи еталонних показників усіх складових якості неперервної освіти;

— розробки державних механізмів збору, вимірювання та аналізу фактичних показників якості неперервної освіти;

— розробки та впровадження моніторингу якості неперервної освіти.

Література

1. Драйден Г. Революція в обучении: Пер. с англ. / Г.Драйден, Д. Вос. – М. : ООО «ПАРВИНЭ», 2003. – 672 с.
2. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 квітня 2006 року "Про стан науково-технологічної сфери та заходи щодо забезпечення інноваційного розвитку України": Указ Президента України від 11 липня 2006 року N 606/2006. – К., 2006.
3. Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки: Закон України від 9 січня 2007 року № 537-V. – К., 2007.
<http://gdo.kiev.ua/files/db.php?st=273&god=2007>
4. Освіта України: Нормативно-прав. документи. – К.: Міленіум, 2001. – 472 с.
5. Національна доктрина розвитку освіти // Освіта України. – 2002. – 23 квітня (№ 33). – С. 4-6.
6. Александров В.Т. Стандарт розумних. До питання про введення єдиного міжнародного стандарту якості навчання. / В.Т. Александров // Актуальні проблеми державного управління: Збірник наукових праць Одеського регіонального інституту державного управління. Вип. 3 (23). – Одеса: ОРІДУ НАДУ, 2005. – С. 428-442
7. Луговий В.І. Про принципи і тенденції підготовки вищих керівників у галузі державного управління (професійно-методологічний підхід) / В.І. Луговий // Вісн. НАДУ. – 2004. – № 2. – С. 5-13.
8. Николаєнко С.М. Вища освіта – джерело соціально-економічного і культурного розвитку суспільства / С.М. Николаєнко. – К. : Знання, 2005. – С. 96–97.
9. Коротков Э.М. Управление качеством образования: Учебное пособие для вузов. / Э.М Коротков. – М. : Академический проект : Мир, 2006. – 320 с.

Стаття надійшла до редакції 20.12.2009 року.

ТОВ "ДКС Центр"